

Speculatieve Metafysica

voorbij, het werkelijke

Speculatieve Metafysica

voorbij, het werkelijke

René Oudeweg

Paradosis

2026

Colofon

Speculatieve Metafysica

René Oudeweg

Paradosis Publicaties, 2026

para-dosis.nl

Auteur: René Oudeweg

Omslagontwerp: René Oudeweg

ISBN: 9789403900674

NUR: 730

Eerste druk

Gepubliceerd via Bookmundo

© 2026 Paradosis Publicaties. Alle rechten voorbehouden.

"De werkelijkheid is nooit af; zij blijft zich onttrekken aan iedere definitieve beschrijving."

Paradosis Publicaties richt zich op filosofie, cultuurkritiek en grensverleggend denken. Vanuit een onafhankelijke positie onderzoekt de uitgeverij de raakvlakken tussen traditie, technologie, kunst en speculatie.

Inhoud

Inleiding.....	7
Anti-correlationalisme.....	15
De dood van het subject.....	22
Realiteit zonder waarnemer.....	29
DEEL II — Nieuwe ontologieën.....	36
Object-georiënteerde ontologie (OOO).....	37
Vlakke ontologie (flat ontology).....	45
Proces en gebeurtenis.....	52
Hyperobjecten.....	58
DEEL III — Tijd, chaos en contingentie.....	65
Radicale contingentie.....	66
Tijd zonder mens.....	73
Chaos en noodzakelijkheid.....	79
DEEL IV — Niet-menselijke perspectieven.....	85
Het perspectief van dingen.....	86
Dierlijke en artificiële ontologieën.....	92
DEEL V — Technologie en post-human zijn.....	98
Digitale ontologie.....	99
Uploaden en identiteit.....	105
AI als metafysisch probleem.....	110
DEEL VI — Donkere metafysica.....	116
Nihilisme en het niets.....	117
Horror en metafysica.....	122
De onkenbaarheid van het zijn.....	127
DEEL VII — Speculatie als methode.....	131
Wat is speculatie?.....	132
De rol van fictie.....	137
Manifest voor een nieuwe metafysica.....	142

Inleiding

Er is een hardnekkige fictie die de geschiedenis van de metafysica begeleidt, een fictie die zich voordoet als noodzaak: dat het zijn toegankelijk is, dat het zich laat ordenen, dat het zich laat denken onder de vorm van een verzameling, een totaliteit, een domein dat zich uiteindelijk laat verzamelen onder een begrip. Deze fictie heeft een naam die zo oud is dat zij nauwelijks nog wordt bevroegd: *ta onta ta physika*—dat wat is, voor zover het is, opgevat als een orde die zich laat beschrijven voorbij het veranderlijke, voorbij het toevallige, voorbij de wereld zoals zij verschijnt. De klassieke metafysica begint hier niet slechts als een discipline, maar als een operatie: het scheiden van het zijnde van zijn verschijning, het isoleren van een domein waarin stabiliteit mogelijk wordt gedacht.

Maar deze operatie, hoe elegant ook geformuleerd, draagt vanaf het begin een geweld in zich dat zelden expliciet wordt gemaakt. Zij snijdt, abstraheert, fixeert. Zij neemt wat beweegt en maakt er iets van dat blijft. Zij neemt wat zich verspreidt en maakt er eenheid van. Zij neemt wat zich onttrekt en dwingt het in de vorm van aanwezigheid. *ta onta* wordt verzameld, geordend, geclassificeerd—niet omdat het zich zo aandient, maar omdat het denken geen andere manier lijkt te hebben om met het zijnde om te gaan.

Wat hier wordt ingesteld, is niet alleen een vocabulaire, maar een regime. Het zijn wordt onderworpen aan de eis van begrijpelijkheid. Het moet zich voegen naar categorieën: substantie, vorm, oorzaak, essentie. Het moet zich laten stabiliseren in termen die het denken kan hanteren. Wat niet

past, wordt uitgesloten of gereduceerd. Het onbepaalde wordt bepaald, het vluchtige wordt gefixeerd, het contingente wordt ondergebracht in een structuur die het neutraliseert.

Deze polemieken kan niet worden gevoerd door eenvoudigweg een ander systeem voor te stellen. Zij moet beginnen met een wantrouwen jegens de operatie zelf. Waarom moet het zijn verzameld worden? Waarom moet het worden gedacht als iets dat zich laat totaliseren? Waarom zou er überhaupt een domein zijn dat zich laat denken als “het zijnde als zijnde”? Deze vragen zijn niet aanvullend; zij ondermijnen de vooronderstellingen waarop de klassieke metafysica rust.

Want wat als het zijn zich niet laat verzamelen? Wat als er geen *onta* zijn die zich laten groeperen onder een gemeenschappelijke noemer? Wat als het zijn niet verschijnt als een verzameling, maar als een proliferatie zonder eenheid, een verspreiding zonder centrum, een veld van verschillen dat zich niet laat reduceren tot een orde? In dat geval wordt *ta physika*—datgene wat voorbij het veranderlijke zou liggen—niet een hoger domein, maar een projectie, een poging om stabiliteit te forceren waar zij niet noodzakelijk is.

De klassieke metafysica functioneert als een sedimentatiemachine. Zij laat lagen ontstaan—conceptuele afzettingen die zich ophopen en verharden tot structuren die als vanzelfsprekend worden ervaren. Substantie wordt zo’n laag. Essentie wordt zo’n laag. Oorzaak, doel, vorm—zij stapelen zich op, vormen een gesteente waarin het denken zich nestelt en dat het vervolgens als fundament beschouwt. Maar dit fundament is niet gegeven; het is geproduceerd.

Hier begint een andere lezing van het zijn—een die niet probeert deze sedimenten te consolideren, maar ze zichtbaar maakt als afzettingen, als sporen van operaties die ooit hebben plaatsgevonden en die nog steeds werkzaam zijn. Het

zijn is dan niet datgene wat onder deze lagen ligt, maar datgene wat door hen wordt bedekt, vervormd, gefilterd. Het is geen kern die wacht om ontdekt te worden, maar een activiteit die voortdurend wordt omgezet in structuren die haar neutraliseren.

In de essaybundel *Het sediment van het zijn* van René Oudeweg wordt deze gedachte tot een radicale hypothese gedreven: materie zelf kan worden opgevat als sediment—niet van tijd in de triviale zin, maar van een kosmische calculatie, een proces dat geen subject vereist en geen doel nastreeft, maar dat differenties produceert die zich ophopen, stabiliseren en verschijnen als wat wij materiële werkelijkheid noemen. Materie is dan niet het fundament van het zijn, maar het residu van een activiteit die eraan voorafgaat zonder ooit volledig aanwezig te zijn.

Deze hypothese moet niet worden gelezen als een metaforische uitbreiding van bestaande ideeën, maar als een breuk met de klassieke ordening. Want als materie sediment is, dan is zij niet primair. Zij is secundair, afgeleid, een effect. Wat primair is, is niet substantie, maar operatie—een calculatie die geen rekensubject heeft, geen externe logica, geen vooraf gegeven regels, maar die zich voltrekt als een immanente dynamiek van differentie en herhaling.

Men kan dit proberen te benaderen via een reeks die de verschuiving zichtbaar maakt: niet materie als drager van eigenschappen, maar als afzetting van processen; niet objecten als stabiele entiteiten, maar als knooppunten van sedimentatie; niet ruimte als container, maar als effect van distributies; niet tijd als lijn, maar als residu van iteraties; niet causaliteit als keten, maar als lokale stabilisatie binnen een veld van fluctuaties.

In deze reeks wordt duidelijk dat wat wij “werkelijkheid” noemen, niet een gegeven is, maar een resultaat—een configuratie van sedimenten die zich hebben gestabiliseerd tot patronen die wij herkennen en waarop wij vertrouwen. Maar deze stabiliteit is niet noodzakelijk. Zij is contingent, tijdelijk, afhankelijk van een dynamiek die haar kan ondermijnen.

De klassieke metafysica probeert deze dynamiek te neutraliseren door haar onder te brengen in categorieën die haar fixeren. Zij spreekt over oorzaken om verandering te ordenen, over substanties om stabiliteit te garanderen, over essenties om identiteit te behouden. Maar deze categorieën zijn zelf sedimenten—producten van een denken dat stabiliteit zoekt en deze vervolgens als gegeven presenteert.

De polemieken moet zich daarom niet richten op de inhoud van deze categorieën, maar op hun functie. Wat doen zij? Wat maken zij mogelijk, en wat sluiten zij uit? Zij maken een wereld mogelijk die begrijpelijk is, die kan worden geordend, waarin kennis kan worden opgebouwd. Maar zij sluiten ook iets uit: de mogelijkheid dat het zijn zelf niet voldoet aan deze eisen, dat het zich niet laat reduceren tot een orde die kan worden gedacht.

Hier ontstaat een spanning die niet kan worden opgelost door eenvoudigweg een alternatief systeem te formuleren. Want elke poging om het zijn te denken, loopt het risico opnieuw sedimenten te produceren—nieuwe lagen die zich verhardten tot structuren die als vanzelfsprekend worden ervaren. Het probleem is niet alleen wat wij denken, maar hoe wij denken.

De hypothese van een kosmische calculatie probeert deze spanning te verplaatsen. Zij stelt niet een nieuw fundament voor, maar een ander beginpunt: niet het zijnde als zijnde, maar de operatie die het zijnde voortbrengt zonder dat deze

operatie zelf als zijnde kan worden gedacht. Dit is geen terugkeer naar een oorsprong, maar een verschuiving naar een proces dat geen oorsprong heeft in de traditionele zin.

Calculatie moet hier niet worden begrepen als rekenen in een menselijke of technische betekenis, maar als een generieke term voor een activiteit die differenties produceert en structureert zonder dat deze activiteit wordt gedragen door een subject. Het is een denken zonder denker, een ordening zonder plan, een dynamiek zonder doel. Wat eruit voortkomt —materie, structuren, patronen—is sediment: gestolde sporen van een activiteit die zelf niet stolt.

Men kan dit opnieuw articuleren via opsomming: iteraties zonder beginpunt, differenties zonder grond, patronen zonder ontwerp, structuren zonder essentie, stabiliteiten zonder garantie, herhalingen zonder identiteit. In elk van deze formuleringen wordt duidelijk dat het zijn niet wordt gedacht als een verzameling van dingen, maar als een veld van operaties die dingen mogelijk maken zonder zelf dingen te zijn.

Dit heeft verstrekkende gevolgen voor hoe we metafysica begrijpen. Zij kan niet langer worden opgevat als de studie van wat is, maar als een onderzoek naar de processen die het verschijnen van wat is mogelijk maken—zonder dat deze processen zelf volledig kunnen worden geobjectiveerd. Metafysica wordt dan speculatief in een radicale zin: zij moet denken wat zich niet laat presenteren als object.

Maar deze speculatie is niet vrij. Zij wordt begrensd door de sedimenten die zij probeert te doorbreken. Zij kan niet eenvoudig buiten de taal, de concepten, de structuren treden die haar mogelijk maken. Dit betekent dat elke speculatie een dubbele beweging bevat: zij probeert voorbij de sedimenten

te denken, maar doet dit met middelen die zelf gesedimenteerd zijn.

De uitdaging is dan om deze spanning niet te ontkennen, maar te gebruiken. Om concepten te ontwikkelen die hun eigen sedimentatie zichtbaar maken, die hun voorlopigheid erkennen, die weigeren zich te verharderen tot nieuwe fundamenteën. Dit vereist een vorm van denken die niet gericht is op stabiliteit, maar op beweging; niet op afsluiting, maar op openheid.

Men kan dit opnieuw zichtbaar maken via opsomming: begrippen die zichzelf ondermijnen, systemen die zichzelf openbreken, theorieën die hun eigen grenzen markeren zonder ze te fixeren, analyses die hun eigen voorwaarden problematiseren, discoursen die weigeren te culmineren in een definitieve synthese. In deze reeks verschijnt een andere vorm van metafysica—een die niet probeert het zijn te beheersen, maar zich verhoudt tot zijn ongrijpbaarheid.

De polemieken met *ta onta ta physika* is dan niet een afwijzing van het denken van het zijn, maar een heroriëntatie. Niet het zijnde als verzameling, maar het zijn als operatie; niet de orde van dingen, maar de dynamiek van sedimentatie; niet de stabiliteit van structuren, maar de contingentie van hun ontstaan.

Wat overblijft is geen leegte, maar een veld van mogelijkheden—een werkelijkheid die niet hoeft te zijn zoals zij is, die geen grond heeft die haar fixeert, die voortdurend kan worden herconfigureerd door een activiteit die geen centrum heeft. In dit veld is het denken niet langer de meester, maar een deelnemer—een lokaal effect van een kosmische calculatie die het niet kan overzien, maar waaraan het niet kan ontsnappen.

Deze inleiding is geen begin in de traditionele zin. Zij opent geen pad dat leidt naar een systeem, geen structuur die zich geleidelijk ontvouwt tot een geheel. Zij markeert een breuk—een verschuiving van perspectief die niet kan worden teruggedraaid zonder terug te keren naar de sedimenten die zij probeert te doorbreken. Wat volgt, zal geen oplossing bieden, maar een verdere uitwerking van deze breuk—een denken dat zich beweegt zonder garantie, zonder fundament, maar niet zonder strengheid.

DEEL I — Breuk met het klassieke denken

Anti-correlationalisme

We spreken nog steeds over de werkelijkheid alsof zij ons iets verschuldigd is—alsof zij zich moet tonen, moet verschijnen, moet beantwoorden aan de voorwaarden van onze waarneming en ons begrip. Alsof het zijn pas werkelijk wordt in het licht van het denken. Die veronderstelling is zo diep verankerd dat zij nauwelijks nog zichtbaar is; zij functioneert als de onuitgesproken horizon waarbinnen zowel wetenschap als filosofie zich bewegen. Maar precies daar, in die vanzelfsprekendheid, schuilt een breuklijn. Want wat als de correlatie tussen denken en zijn—tussen mens en wereld—geen noodzakelijke structuur van de werkelijkheid is, maar een contingente beperking van ons perspectief? Wat als de wereld niet alleen onafhankelijk van ons bestaat, maar ook principieel onverschillig staat tegenover elke vorm van menselijke toegankelijkheid?

Het is deze vraag die het correlationalisme ondermijnt: de opvatting dat we nooit toegang hebben tot het zijn als zodanig, maar slechts tot de correlatie tussen subject en object. Sinds Kant heeft deze gedachte zich gevestigd als een bijna onaantastbare grens. We kennen de wereld niet zoals zij op zichzelf is, maar slechts zoals zij verschijnt binnen de structuren van ons kenvermogen. Het ding-op-zich blijft buiten bereik, niet omdat het verborgen is, maar omdat het principieel ondenkbaar is. Daarmee lijkt de metafysica zichzelf te hebben opgesloten in een cirkel: elke poging om